

บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์เถระ The Role and Method in Propagation of Buddhism of Ananda Thera

พระประเสริฐ อภิวันโณ (จันคำ)

Phra Prasian Abhiwanno (Chankham)

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buriam Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: phraprasian.62@gmail.com

ได้รับบทความ: 25 มีนาคม 2563; แก้ไขบทความ: 10 เมษายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 22 เมษายน 2563

Received: March 25, 2020; Revised: April 10, 2020; Accepted: April 22, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์เถระ” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการและหลักการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาบทบาท และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์เถระ 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทในการทำสังคายนาของพระอานนท์เถระ

ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมีอยู่ 2 ยุค คือ ยุคสมัยพุทธกาล และยุคหลังสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งแรก ซึ่งนำโดยพระมหากัสสปเถระในฐานะประธานสงฆ์ ได้มีมติสรุปเป็นหลักการว่า คณะจักดำรงพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าไว้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการพระพุทธศาสนาเถรวาทครั้งสำคัญเกิดในสมัยการสังคายนาครั้งที่ 3 ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ถูกร้อยกรองอย่างสมบูรณ์ และมีการส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ

พระอานนท์เถระ เป็นโอรสของพระเจ้าอโศกมโหฬาร เป็นสหชาติ และเป็นผู้ใกล้ชิดกับพระพุทธองค์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ในฐานะพระอนุชา ภายหลังท่านได้รับยกย่องเป็นอัครมหาสาวก และเป็นพุทธอุปัฏฐาก ท่านนิพพานริมฝั่งแม่น้ำโรหิณี เมื่ออายุได้ 120 ปี หลังพุทธปรินิพพาน 40 ปี ก่อนที่ท่านจะนิพพานได้มีบทบาทสนับสนุนให้ผู้หญิงได้บวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา จนเป็นที่ยอมรับในหมู่สงฆ์ พระพุทธองค์จึงทรงประทานเอตทัคคะ ด้านผู้เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย 5 ประการ คือผู้เป็นพหูสูตร ผู้มีสติ ผู้มีคฤดี ผู้มีผู้มีอิทธิ คือความเพียร ผู้เป็นอุปัฏฐาก และมีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการแสดงธรรมเทศนา

การสนทนาธรรม และการโต้ตอบปัญหาธรรมแก่พระฉันนะ พระนางมหาปชาบดี และ พระเจ้าปเสนทิโกศล และบุคคลอื่น ๆ จนเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ในการทำสังคายยานั้น พระอานนท์เถระมีบทบาทในการวิสันนาพระธรรม ขณะที่ พระอุบาลีเถระได้รับมอบหมายให้วิสันนาพระวินัย เนื่องจากพระอานนท์เป็นผู้ทรงจำคำสอน ของพระพุทธเจ้าได้มากที่สุด กล่าวได้ว่าเนื้อหาของพระสูตรทั้งหมดมาจากการวิสันนา หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และการสังคายนาได้ทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้าถูกร้อย กรองให้เป็นหมวดหมู่ อย่างถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาท เจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พระอานนท์เถระ, การทำสังคายนา

Abstract

The research article on “The Role and Method in the Propagation of Buddhism of Ānanda Thera” have three objectives; 1) to study the development of Theravada Buddhism, 2) to study of life and role of Ānanda Thera in the propagation of Buddhism, 3) to analytical study of Ānanda Thera’s role in Buddhist council for collation of Dhamma-Vinaya.

The result of research found that:

The development and the principle to spread Theravada Buddhism are two periods as the time of Buddha’s life and the time after the Buddha’s life. Especially, the first Buddhist council for collation of Dhamma-Vinaya was headed by Mahakassapa Thera as the Sangha Leader. They are resolution which are the main principle that the group of Sangha will remain the doctrine and discipline taught by the Buddha as nothing going to be change. The development of Theravada Buddhism originate importantly in the Third Buddhist Council for collation of Dhamma-Vinaya which Tipitakas has perfectly collected. The Buddhist Missionary has been sent to spread Buddhism in many countries.

Ānanda Thera was a son of Amitothana and was born on the same time with Buddha, and he was in closer with the Buddha since he was a youth as a youth brother. Ānanda Thera was regarded the one of Great Eighty Arahants, and have a duty to give support to the Buddha, he passed away near

Rohini river when his age is 120 years after the Buddha's passing away around 40 years. He had given support a ladies to ordain in Bhikkhunis refer to Buddhism until was accepted by the group of Sangha. Then the Buddha gave him an expert more than another monks in five categories namely; having the most learned having mindfulness, having the best memory, having perseverance, and having to support the Buddha. He announce Buddhism by preaching, conversation, discussion of Dhamma to Channa, Mahāpajāpatigotamī Therī, King Pasendigosala and the other reaching satisfactoriness in Buddhism.

In the Buddhist Council for collation of Dhamma-Vinaya, he had got authorize from Mahākassapa Thera to be the Dhamma replier, while Upāli Thera got authorize from Mahakassapa Thera to be Vinaya replier. It due to Ānanda Thera was support the Buddha and also in closer the Buddha then he had the best memory of the Buddha sermon. We can said that all contents of Suttanta Pitaka have come from the words of reply by Ānanda Thera. The Buddhist council for collation of Dhamma-Vinaya make the Buddha's doctrine had got compose to be category, had been correct and to maintain and to keep perpetuate with completely correct and perfectly, and make Theravada Buddhism be progressive until the present.

Keywords: Propagation of Buddhism, Ananda Thera, Buddhist Council

1. บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น เบื้องต้นของการเผยแผ่พระพุทธเจ้าทรงสอน หรือประกาศศาสนาด้วยพระองค์เอง ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ด้วยพระองค์เอง และเรียกคำสอนของพระองค์ว่า “พระธรรม” หรือ “พรหมจรรย์” ทรงอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระองค์ แก่พระสาวกด้วยพระองค์เอง วิธีการถ่ายทอดคำสอนนั้น ได้ใช้วิธีการแสดงธรรมเทศนาบ้าง อบรมสั่งสอนเป็นรายบุคคลบ้าง โดยใช้ระบบฆราวาสในการถ่ายทอดบ้าง ต่อมาพระมหาสาวก ได้มีการจดจำ และนำ คำสอนไปเผยแผ่ในหลายรูปแบบ โดยให้สืบต่อกับอาการที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน อาทิเช่น การปฏิบัติตนให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส การสนทนาธรรม การแนะนำ การตอบปัญหาในข้อข้องใจ (อง.ปญจก. (ไทย) 22/195/334.) และการแสดงธรรม สมัยพุทธกาลพระสาวกจะเลือกเรียน และทรงจำคำสอนตามที่ตนเองถนัด เช่น พระอุบาลี มีการจดจำเป็นเลิศในทางด้าน พระวินัย

พระอานนท์ จดจำและชำนาญในด้านพระธรรม (พระสูตร) และพระสารีบุตรทรงจำเชี่ยวชาญด้านพระอภิธรรม เป็นต้น (สุชีพ ปุณฺณนาภาพ, 2539: 16)

พระสาวกได้ออกประกาศพระศาสนาจนเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก พระสาวกทั้งหลายได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง และปฏิบัติสมควร เป็นองค์ประกอบของหลักการทางศาสนา เป็นที่ยึดมั่นในคุณธรรมของผู้แสดงธรรม และเคารพนอบน้อมในพระธรรมจนสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ (เสถียร พันธรังสี, 2516: 11)

พระอานนท์เป็นพระสาวกองค์หนึ่งซึ่งยึดมั่นอยู่ในหลักการดังกล่าวนี้ จึงทำให้ท่านมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการรักษาพระสัทธรรมให้คงอยู่ตลอดถึงการเข้าร่วมทำสังคายนาครั้งที่ 1 ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่า พระอานนท์มีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีคุณสมบัติเฉพาะตัวอย่างไร มีความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ อย่งไร มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่แพร่หลายอย่างไร ตลอดจนมีวิธีการดำรงรักษา พระสัทธรรมไม่เสื่อมได้อย่างไร ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบไป

การทำสังคายนาครั้งที่ 1 ได้เกิดขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน 3 เดือน การทำสังคายนา ครั้งที่ 1 โดยมีพระอรหันต์ประชุมกันทำสังคายนา 500 องค์ โดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน และเป็นผู้สอบถาม พระอุบาลีตอบเกี่ยวกับเรื่องพระวินัย และพระอานนท์ตอบเกี่ยวกับเรื่องพระธรรม คำตอบของพระอานนท์เริ่มต้นด้วยประโยคว่า “เอวเม สุต” แปลว่า “ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้” ดังนั้น ในการสังคายนาครั้งนี้ จึงเป็นการสังคายนาที่สำคัญมาก เนื่องจากผลของการสังคายนาได้มีการยอมรับ และปฏิบัติตามด้วยดี ก็คือการรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อถ่ายทอดให้เป็นแบบอย่างเดียวกัน แล้วทรงจำไว้เป็นแบบแผนเดียวกัน โดยไม่เปลี่ยนแปลงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และเป็นต้นกำเนิดของคำว่าเกรวาท จากนั้นจึงทำการประกาศ พระพุทธศาสนาเกรวาทให้มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดมา (ที.ปา. (ไทย) 11/108/139)

บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมทั้งการทำสังคายนาครั้งที่ 1 ของพระอานนท์เถระนั้น ได้กระจัดกระจายมากมายอยู่ทั่วไปในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา จึงเป็นการยากที่จะหาตำราที่เกี่ยวข้องกับ พระพระอานนท์เถระ ที่มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์มาศึกษาได้ การที่เรื่องราวของท่านกระจัดกระจายอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ นั้น เป็นอุปสรรคอย่างมากสำหรับผู้สนใจจะศึกษา ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระพระอานนท์เถระก็ดี วิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ดี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพยายามที่จะค้นคว้าและเรียบเรียงเรื่องราวของท่านมาไว้ในนี้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่

ผู้ที่สนใจจะศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของท่าน และมุ่งศึกษาบทบาทและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์เถระ ซึ่งถือว่าการทำหน้าที่ในการสืบทอดและดำรงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการรักษา พระธรรมวินัย อันส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมาจนถึงปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและหลักการเผยแพร่ของพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาบทบาท และวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์เถระ
3. เพื่อวิเคราะห์บทบาทในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยของพระอานนท์เถระ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 หนังสือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเถรวาทของพระอานนท์เถระ โดยมีขอบเขตการวิจัยดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539
2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับหลักการเผยแพร่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท บทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์เถระตลอดทั้งแนวทางในการเผยแพร่และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัท

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 รวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เถรวาท ประวัติ บทบาท พระอานนท์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การร่วมทำสังคายนา จากพระไตรปิฎก และเอกสารงานวิชาการต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เถรวาท ประวัติบทบาท ของพระอานนท์เถระ จากพระไตรปิฎก เอกสาร

งานวิชาการต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องว่ามีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร และเกิดผลสำเร็จจากการเผยแผ่อย่างไร

ขั้นที่ 3 การสังเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ประวัติบทบาทของพระอานนท์เถระ รวมทั้งการทำสังคายนาจากพระไตรปิฎก เอกสารงานวิชาการต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ข้อมูลนั้น ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาท และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์เถระ

ขั้นที่ 4 การนำเสนองานวิจัย

หลังจากผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาท และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์แล้ว ผู้วิจัยได้จัดระบบข้อมูลแล้วเรียบเรียงข้อมูลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามลำดับ และจัดทำเป็นรูปเล่มรายงานการวิจัย หรือวิทยานิพนธ์เพื่อให้คณะกรรมการที่แต่งตั้งโดยมหาวิทยาลัยตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 พัฒนาการและหลักการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า ตามประวัติแห่งการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนานั้น เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้า ทรงประดิษฐานพระธรรมวินัย ณ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ โดยมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นศาสนูปถัมภ์พระองค์แรก จากนั้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง และได้กระจายไปตามสถานที่ต่าง ๆ

ในความหมายของคำว่า “เถรวาท” คือ คำสอนหรือคำพูดของพระเถระวาทะของพระผู้ใหญ่ หรือวาทะอันมั่นคง แต่อย่างไรก็ตาม คำว่า เถรวาท จะยังไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่คำนี้ ได้เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว 3 เดือน พระพุทธศาสนาได้มีความเจริญทางด้านบุคคล จะเห็นได้ว่า เหล่าเจ้าลัทธิ พราหมณ์ พระมหากษัตริย์ ความเจริญด้านบุคคลนี้ถือว่าเป็นเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะเมื่อพัฒนาบุคคลได้แล้ว วัตถุก็เป็นสิ่งตามมาอย่างแน่นอน จะกล่าวถึงความเจริญทางด้านวัตถุ พระพุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์จากพุทธบริษัทเป็นอย่างดี และได้รับพุทธาณุญาต ให้มีการสร้างเสนาสนะ ได้แก่ วิหาร ปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ เป็นต้น สร้างเพื่อถวายให้พระสงฆ์ที่เดินทางมาจากทิศทั้ง 4 ดังนั้น ธรรมเนียมในการถวายเสนาสนะแก่สงฆ์ ผู้มาจากทิศทั้ง 4 จึงเริ่มต้นและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

พระพุทธศาสนายังได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประเทศต่าง ๆ โดยให้พระสงฆ์สาวกออกไปบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือมวลมนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลายโดยการนำพระธรรมคำสอนของพระองค์ไปเผยแผ่ให้สัตว์โลกได้ปฏิบัติตามเพื่อประโยชน์สุขแก่ชีวิต ดังจะเห็นได้ว่า หลังเสร็จจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 อันมีพระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระเป็นประธานและมีพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นองค์อุปถัมภ์โดยได้มีการส่งสมณทูตไปเผยแผ่ศาสนาธรรมเป็น 9 สาย เช่น สายพระโสณะ และพระอุตตระ ไปสุวรรณภูมิประเทศคือประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอาเซียน

กล่าวถึงลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น หากจะนำมาเปรียบกับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ชื่อว่าเป็นฝ่ายที่เรียกตัวเองว่า “อนุรักษนิยม” เพราะได้พยายามรักษารูปแบบทั้งในส่วนคำสอนและวัตรปฏิบัติดั้งเดิมที่พระพุทธองค์ได้ทรงสั่ง (พระวินัย) และสอน (พระธรรม) เอาไว้อย่างเคร่งครัด ในส่วนพระธรรมวินัยนี้พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ยึดเอาพระไตรปิฎกที่เกิดจากการสังคายนาพระธรรมวินัยในครั้งแรกเป็นสำคัญในการปฏิบัติ

พระพุทธศาสนาได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อยุคที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ อันหมายถึงมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นหลักชัยของภารกิจทุกอย่าง หลังจากพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมแล้วพระองค์ทรงเริ่มโปรดกลุ่มพระปัญจวัคคีย์เป็นกลุ่มแรก ซึ่งอาจแบ่งยุคแห่งการเผยแผ่ได้ 2 ยุคสำคัญ คือ 1) ยุคสมัยพุทธกาล 2) ยุคหลังสมัยพุทธกาล ยุคสมัยของพระพุทธเจ้าถือว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา เป็นยุคที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งของการเผยแผ่ โดยการทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินงาน เพื่อให้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลาย มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

ปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาก็จะมีคุณค่าแก่สังคมไทยจนสามารถเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ และพระมหากษัตริย์ได้อย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญยิ่งต่อความดำรงมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา และนับเป็นภารกิจโดยตรงของพระภิกษุพุทธสาวกในพระพุทธศาสนา ที่เมื่อทำหน้าที่ของตนให้บริบูรณ์ด้วยการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนแตกฉานและประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยที่ศึกษามา จนมีภูมิรู้ภูมิธรรมเข้มแข็งแล้ว ต้องอุทิศตนทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยรูปแบบวิธีการต่าง ๆ เช่น การแสดงธรรม การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม ตลอดจนการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นแบบอย่าง โดยจัดเป็นงานที่มีความสำคัญยิ่งต่อความดำรงยั่งยืนมั่นคงอยู่แห่งพระพุทธศาสนา

นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลจวบจนปัจจุบัน กล่าวสำหรับประเทศไทย คนไทยส่วนใหญ่ได้รู้จัก เข้าใจ เข้าถึงหลักธรรมคำสอนอันประเสริฐของพระพุทธเจ้าจนสามารถเลือกสรรนำมาบูรณาการปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดเป็นวิถีพุทธคือวิถีไทย ดำรงอยู่อย่างสงบสุขมาช้านานได้ ก็เพราะอาศัยบรรพชนไทยทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกล มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้ทุ่มเทเสียสละช่วยกันประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยรูปแบบและวิธีการที่สืบทอดต่อกันมา เพื่อให้หลักพุทธธรรมฝังแน่นเป็นรากฐานแห่งวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคมไทยตลอดไป

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์อันประเสริฐอันเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรากฏทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตาเป็นต้น คนที่หันมานับถือพระพุทธศาสนา หรือทำคนที่นับถืออยู่แล้วให้มีความศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาอาจเปลี่ยนวิธีการปลุกย่อย ๆ บางอย่างให้เหมาะสมกับบุคคล ภูมิประเทศ สภาพสังคม และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญยิ่งต่อความดำรงมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนานับตั้งแต่สมัยพุทธกาลจวบจนปัจจุบัน

4.2 บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอานนท์เถระ

ผลการวิจัย พบว่า พระอานนท์เถระ ชาวบ้านนิยมเรียกชื่อท่านสั้น ๆ ว่า “พระอานนท์” ท่านเป็นพระอสีติมหาสาวกใน 80 องค์ และเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้ามาตั้งแต่ทรงพระเยาว์วัย ในฐานะเป็นญาติที่ใกล้ชิด เมื่อได้ออกบวชท่านก็ได้รับเลือกให้เป็นพุทธอุปัฏฐากเป็นเจ้าชายองค์หนึ่งแห่งราชวงศ์ศากยะในกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ท่านยังเป็นสหชาติกับพระพุทธเจ้า คือ เกิดในวันเดียวกันกับพระพุทธเจ้า ซึ่งมีอยู่ 7 อย่าง คือ 1) พระนางพิมพา พระมารดาของพระราहुล 2) ฉันทนอำมาตย์ 3) กาฬุทายีอำมาตย์ 4) พระอานนท์ 5) ม้ากัณฐกะ 6) ต้นมหาโพธิ์ และ 7) ชุมทรัพย์ทั้ง 4 ทิศ

จากนั้นท่านได้ศึกษาศิลปวิทยาาร่วมกับเจ้าชายองค์อื่น ๆ และเป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่เป็นอย่างดี หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ พระพุทธองค์ได้เสด็จมาโปรดพระพุทธบิดา และพระประยูรญาติที่นครกบิลพัสดุ์ มีเหล่าพุทธบริษัทมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เป็นอย่างมาก และยังมีพระเจ้าภัททิยะ เจ้าอนุรุธะ เจ้าภค จ้างิมพิละ และเจ้าเทวทัต กับอุบาลีซึ่งเป็นช่างกลบก ได้มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ในครั้งนั้นด้วย และได้ให้การอุปสมบทแก่อุบาลีก่อนต่อด้วยเจ้าชายทั้ง 6 เพื่อเป็นการลดทิวามานะ

ต่อมาพระอานนท์ครั้งได้รับการอุปสมบทแล้ว ท่านได้ศึกษาธรรมจากสำนักของท่านพระปทุมมมณีนันทบุตร ไม่นานก็ได้สำเร็จชั้นโสดาบัน ท่านได้ปฏิบัติธรรมมาโดยตลอดในขณะที่พระพุทธร่องค์ยังพระชนชีพอยู่ จนพระพุทธร่องค์ปรินิพพานไป แต่ท่านยังไม่ได้บรรลุอรหัตผล ในขณะที่ท่านกำลังปฏิบัติธรรมอยู่นั้นท่านเกิดความอ่อนเพลียเอนกายลงบนเตียงเท้าทั้งสองพ้นจากพื้น ศรีษะยังไม่ถึงหมอน ขณะนั้นเองจิตของท่านก็หลุดจากอภิสวะทั้งหลาย เพราะความไม่คิดในอุปาทานนั่นเอง ในช่วงเวลาใกล้รุ่งเช้า ก่อนการทำสังคายนาครั้งที่ 1

พระอานนท์ เป็นพระสาวกรูปหนึ่งในบรรดาพระสาวกผู้มีความสำคัญในการเผยแผ่ พระศาสนาเป็นอย่างมาก และมีความโดดเด่นในหลายด้าน ท่านเป็นผู้มีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนา และการแสดงธรรม สอนนาธรรม โต้ตอบปัญหาธรรม แก่ภิกษุ ภิกษุณี แก่อุบาสกอุบาสิกาที่สนใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างดี

พระอานนท์เป็นผู้ที่คณะสงฆ์เลือกให้ทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก คือ ผู้รับใช้ใกล้ชิดพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ก่อนที่จะรับหน้าที่นี้ ท่านได้ขอพร 8 ประการ มีเงื่อนไขที่เป็นฝ่ายปฏิเสธ 4 ข้อ เงื่อนไขที่เป็นฝ่ายขอรับรองอีก 4 ข้อ เมื่อท่านได้รับตำแหน่งเป็นพุทธอุปัฏฐากแล้ว ได้มีหน้าที่ที่ต้องทำอยู่เป็นกิจวัตรประจำต่อพระพุทธร่องค์ เป็นอย่างดี

พระอานนท์ได้เป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับพระพุทธร่องค์มากที่สุด และได้มีโอกาสในการรับฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธร่องค์และจดจำธรรมคำสอนที่พระพุทธร่องค์แสดงได้มากกว่าภิกษุรูปอื่น ประกอบกับพระอานนท์เป็นผู้ที่มีความเอาใจใส่ในหน้าที่ของตนไม่ได้ขาดพร้อมกับการพัฒนาและเผยแผ่พระศาสนาอยู่เป็นประจำ พระพุทธร่องค์จึงแต่งตั้งให้ท่านเป็นเอตทัคคะที่เลิศกว่าภิกษุรูปอื่นใน 5 ด้าน คือ มีสติ รอบคอบ มีคติ คือความทรงจำแม่นยำ มีความเพียรดี เป็นพหูสูตร เป็นยอดของภิกษุผู้ปฏิบัติหน้าที่พระพุทธร่องค์

หน้าที่ที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับพระอานนท์อีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ การทำสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 1 ก่อนทำการสังคายนาคณะสงฆ์ได้ประชุมตกลงให้สังคายนาพระวินัยก่อน และเสนอให้ท่านพระอุบาลีวิสัยชาพระวินัย ให้ท่านพระอานนท์ วิสัยชาพระธรรม การสังคายนาทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภารบรรพต เมืองราชคฤห์ หลังพุทธเจ้าปรินิพพาน 3 เดือน โดยพระมหากัสสปะเถระ เป็นประธานสังคายนา และมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นศาสนูปถัมภ์ เป็นเวลา 7 เดือนจึงเสร็จ ท่านมีบทบาทความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงกลายเป็นประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น เป็นผู้ทรงจำธรรมไว้ได้มาก เป็นผู้ชวนชวนเพื่อสิทธิสตรี เป็นผู้วิสัยชาพระธรรมในคราวปฐมสังคายนา เป็นผู้สร้างผู้สืบทอด และท่านมีลูกศิษย์จำนวนมาก

4.3 บทบาทในการทำสังคายนาของพระอานนท์เถระ

ผลการวิจัย พบว่า มูลเหตุในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 นี้เกิดขึ้นเมื่อมีภิกษุอยู่รูปหนึ่งชื่อสุภทัตตะ กล่าวคำที่ไม่ควร หลังจากการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เมื่อพระมหากัสสปเถระได้ฟังดังนี้ก็รู้สึกสลดใจ ดำริว่าแม้พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปใหม่ ๆ ยังปรากฏผู้มีใจวิปริตจากธรรมวินัยถึงเพียงนี้ ถ้าปล่อยไว้นานเข้า คำสอนทางพระพุทธศาสนาอาจถูกบิดเบือนไปได้ เพื่อความยั่งยืนของพระธรรมวินัย และเพื่อความถูกต้อง เพื่อระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า

พระมหากัสสปเถระได้ชักชวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ประชุมกันทำสังคายนาตามหลักการที่กล่าวมานั้นโดยประมวลพระธรรมวินัยทั้งหมดเท่าที่รวบรวมได้ วางลงไว้เป็นแบบแผนตั้งแต่หลัง พุทธปรินิพพาน 3 เดือน เรียกว่าเป็นสังคายนาครั้งที่ 1 ความเป็นจริงของการสังคายนา คือการรวบรวมพุทธพจน์ การร้อยกรองพระธรรมวินัย หรือรวบรวมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา ต่อมาท่าน พระมหากัสสปก็ปรึกษากับคณะสงฆ์ว่าจะสังคายนาอะไรก่อน ? และจะให้ใครวิสาขนาอะไร ? ที่ประชุมตกลงให้สังคายนาวินัยก่อน และเสนอให้ท่านพระอุบาลีวิสาขนาพระวินัย และให้ท่านพระอาณนที วิสาขนาพระธรรม

พระมหากัสสปเถระก็เริ่มดำเนินการทำสังคายนา พระอาณนทีได้รับหน้าที่ในการวิสาขนาพระธรรมต่อจากการวิสาขนาพระธรรม พระอาณนทีและพระเถระทั้งหลายได้กล่าวถึงสิกขาบทเล็กน้อย โดยไม่บัญญัติเสร็จเรียบร้อยแล้ว ท่านพระมหากัสสปะได้ประกาศให้สงฆ์ทั้งหลายทราบ สงฆ์ทั้งหลายไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ และไม่ถอนพระบัญญัติตามที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ควรประพฤตีสิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว มตินั้นเองกลายเป็นหลักการของพระพุทธศาสนานิกาย เถรวาท ที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง หรือเพิกถอนหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า หลังจากการทำสังคายนาเสร็จพระอาณนทีถูกพระเถระปรับอาบัติทุกกฏ ทั้งหมด 5 กระหวด ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าย่ท่านไม่ผิด แต่ท่านก็ยอมรับ ด้วยความที่ท่านเป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ท่านยอมแสดงอาบัติทุกกฏนั้น ๆ ทุกกระหวด

พระพุทธศาสนาได้มีการเผยแผ่ออกไป โดยนำพระธรรมวินัยที่จัดไว้เป็นหมวดหมู่ อย่างชัดเจน มาประกาศต่อหน้าพระเถระ ทำให้คณะสงฆ์เป็นที่ยอมรับในการทำสังคายนาครั้งนี้ ต่อมา มีการเผยแผ่ และสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง จนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง เพราะเป็นหลักคำสอนที่เป็นหมวดหมู่และชัดเจน บางครั้งเรียกว่า พุทธพจน์ จนกลายเป็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นมรดกอันล้ำค่าของชาวพุทธ เป็นคำสอนที่เป็นจริง ถูกต้อง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ที่เรียกว่า สัจธรรม เป็นแสงสว่างนำทางให้ผู้ที่ยังมีมืดบอด ได้รู้จักเรื่องผิด ถูก ดี ชั่ว บาป บุญ นรก สวรรค์ เป็นเครื่องนำพาไปสู่ทิศทางที่ดี ที่งาม มีแต่ความผาสุก ความเจริญรุ่งเรือง ชาวพุทธทุกคน จึงสำนึกในคุณค่า ของพระพุทธศาสนา และได้ถ่ายทอด สืบทอดพระพุทธศาสนา มาเป็นเวลา 2500 กว่าปีแล้ว

พระพุทธศาสนายังคงคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง คำสอนแต่อย่างใด โดยมีมติในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 การประชุมสงฆ์ จำนวน 500 รูป เพื่อรื้อกรองพระธรรมวินัย ต่อมาได้กำเนิดคำว่า “เถรวาท” แปลตามพยัญชนะ คือ คำพูดของพระเถระ วาทะของพระผู้ใหญ่ ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 2-3 คำว่า เถรวาท มีการนำมาใช้อย่างชัดเจนในครั้งที่ 2 ของการสังคายนา และครั้งที่ 3 ของการทำสังคายนา เดิมที คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า “ธรรมวินัย” บ้าง “พุทธพจน์” บ้าง ซึ่งในเวลาต่อมาเรียกกันว่า “พระไตรปิฎก” พระธรรมวินัยนี้คือตัวแทนพระศาสดาของพระสาวกทั้งหลาย ซึ่งได้รับการนำสืบ ๆ กันมาด้วยวิธีมุขปาฐะ คือการท่องจำด้วยปากเปล่า จนถึงการทำสังคายนาครั้งที่ 5 ในสมัยพระเจ้าวิภูหิณณคามินีอภัย แห่งประเทศศรีลังกา จึงมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ลงในใบลาน กลายเป็นพื้นฐานอันสำคัญ ที่ทำให้พระพุทธศาสนานิกาย เถรวาทมีความเจริญมั่งคั่งมาจนถึงปัจจุบันนี้

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐควรมีนโยบายในการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ
2. หน่วยงานภาครัฐควรมีการกำหนดนโยบายให้การสนับสนุนด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ เพื่อสร้างศาสนทายาทที่เพียบพร้อมด้วยความรู้ (พหุสูต) และความประพฤติดี ประพฤติชอบอย่างพระอานนท์เถระ
3. หน่วยงานภาครัฐควรให้มีการสนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งคำสั่งและคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และการประยุกต์คำสอนไปพัฒนาชีวิต และสังคมต่อไป

5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาบทบาท และการเผยแผ่ของพระอุบาลีเถระ ในการทำสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 1
2. ควรศึกษาบทบาทในการเป็นประธานการทำสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 1 ของพระมหากัสสปเถระ
3. ควรศึกษาอิทธิพลของการทำสังคายนาครั้งที่ 1 ที่ส่งผลให้เกิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุณฺณานุกาพ. (2539). **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสฐียร พันธงชาติ. (2516). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ผดุงวิทยาการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัชร งามจิตร์เจริญ. (2552). **พุทธศาสนาเถรวาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.